

אוניברסיטת בראילון

המחלקה לתרגום וחקר התרגום

הצעת מחקר לתואר השני

תפסת מרובה לא תפסת :

התערבות לשונית והעלאה משלבית בתרגומים לעברית של "התפסן בשדה
השיפון" לגיי די סלינגר בראי השערת העריכה העצמית

What's the Catch?

Linguistic Interference and Elevated Register in J.D. Salinger's *The
Catcher in the Rye* Hebrew Translations through the Lens of the
Self-Editon Hypothesis

שם המנחה ד"ר גליה הירש

מס' ת. ז. 313353104

שם התלמיד אבישי גרצ'וק

תוכן עניינים

1	מבוא	1
2	סקירת ספרות	2
2	נורמות תרגומיות	2.1
3	נורמות תרגומיות בשנות ה-50 של המאה ה-20	2.1.1
3	נורמות תרגומיות בשנות ה-70 של המאה ה-20	2.1.2
4	התערבות לשונית	2.2
6	משלב והעלאה משלבית	2.3
7	עריכה עצמית ותרגום עצמי מחדש	2.4
7	תרגום מחדש	2.4.1
8	תרגום עצמי	2.4.2
8	תרגום עצמי מחדש ועריכה עצמית	2.4.3
9	מטרת המחקר וחשיבותו	3
9	מטרת המחקר	3.1
9	חשיבות המחקר	3.2
10	שיטת המחקר	4
10	תוצאות ראשוניות והשערת המחקר	5
11	תוכנית העבודה	6
12	רשימה ביבליוגרפית	7

1. מבוא

בשנת 1951 הוציא לאור הסופר האמריקאי ג'יי די סאלינג'ר את הספר *The Catcher in the Rye*. הרומן מתאר מסע בן שלושה ימים בחייו של הולדן קולפילד, נער מתבגר בן 16, המסולק מפנימייה יוקרתית, משוטט ברחבי ניו יורק ולבסוף חוזר לביתו. הרומן נחשב לפורץ דרך מבחינה ספרותית ובעיקר בשל השפה שבה הוא נכתב. כך למשל בביקורת מתוך "הניו יורק טיימס":

"את סיפורו של הולדן מתאר ג'יי. די. סאלינג'ר בשפה משונה ומופלאה ברומן מבריק וייחודי [...] מר סאלינג'ר מתאר דיבור של בני נוער בצורה מופלאה: ההומור הלא מודע, החזרות, הסלנג וניבולי הפה, ההדגשים, כולם בדיקו במקום הנכון..." (תרגום שלי, Burger 1951).

שלוש שנים לאחר מכן, בשנת 1954, יצא לאור התרגום לעברית שנקרא "אני ניו-יורק וכל השאר". את הספר תרגמו צמד מתרגמים: אברהם יבין ודניאל דורון, שהשתמשו בפסבדונים "אברהם דניאלי" והוא ראה אור בהוצאת הספרים העצמאית "דפנה". לאחר כעשרים שנה, בשנת 1975, יצא הספר בעברית במהדורת תרגום חדשה, הפעם בהוצאת "עם עובד". בניגוד למקרים סטנדרטיים של תרגום מחדש, הספר תורגם על ידי אותו צמד מתרגמים, שהפעם חתמו בשמותיהם המלאים.

בראיון שנערך עם אברהם יבין¹ על אודות ההוצאה מחדש הוא גרס כי: **"בעצם זה לא היה תרגום מחדש אלא עריכה מחודשת או רענון של התרגום הישן. אפשר לקרוא לזה 'מהדורה שנייה'."** בעקבות קביעה זו, אתייחס גם אני בעבודה זו למהדורה השנייה כאל עריכה מחודשת של התרגום הראשון.

בבסיס העבודה תעמוד השערת העריכה העצמית (Self-Edition Hypothesis), שהיא למעשה פיתוח נוסף של תאוריית התרגום העצמי מחדש (Self-Retranslation), הסוברת כי עריכת תרגום קיים בידי אותו המתרגם תסתיים בתוצר הנוטה לקבילות לעומת התוצר המקורי שנטה יותר לאדקוויטיות (Afrouz 2021). את עמוד התווך הנוסף של העבודה תספק תורת הנורמות התרגומיות והמחקר הענף בנושא. על פי טורי התרגום מפגיש בין שתי קבוצות מערכות של נורמות (טורי 1977, 18). הנורמה הראשיתית מציינת את מיקומו של התרגום בין שתי אפשרויות הקיצון שעומדות לרשות המתרגם, בין לכפוף עצמו לטקסט המקור על הנורמות המוכלות בו – אדקוויטיות – לבין לכפוף עצמו לנורמות של לשון, ספרות ותרבות היעד – קבילות (טורי 1977, 21).

"התפסן בשדה השיפון" מציג דוגמה למשלם של בני נוער בשנות ה-50 של המאה ה-20 בארצות הברית. בעת יציאתו לאור שיבחו המבקרים את הייצוג האותנטי והנאמן של הדיבור הקולוקיאלי המאפיין בני נוער.

¹ הראיון נערך במסגרת עבודה סמינריונית בקורס "תהליך ותוצר בתרגום סיפורת" במחלקה לתרגום וחקר התרגום באוניברסיטת בראילן, בהנחייתה של פרופ' מרים שלינגר (פוקס 2006).

המשלב של הולדן קולפילד, הגיבור המספר בן ה־16, מצא הד בלב הקורא בן גילו כייצוג של דיבור לא־רשמי של מתבגר משכיל, נבון, צפון אמריקני (Costello 1959). משום כך, ובשילוב ממצאי המחקר על הנטייה להעלאה משלבית בתרגום לעברית בתקופות הנידונות (ויסברוד 1989), עבודה זו מתעתדת לבדוק את נורמת ההעלאה המשלבית.

כמו כן, מתעתדת עבודה זו לבדוק את תופעת ההתערבות הלשונית. ישנן מספר סיבות שלשמן תיבדק תופעת ההתערבות הלשונית בעבודה זו. במהלך מחקר החלוץ שנערך (סעיף 5) עלה כי תופעת ההתערבות הלשונית הייתה עיקר תיקוני העריכה שנערכו בין מהדורות התרגום. טורי (Toury 1995) סובר כי התערבות לשונית היא חוק ולמעשה כולל תרגומי, כלומר בכל תרגום יימצאו עקבות של התערבות לשונית. ולכן, בעזרת ניתוח היקרויות של התערבות לשונית ושל העלאות משלביות בלשון המספר, המעידות על השינוי בנורמה הראשיתית, אוכל לבדוק את השערת העריכה העצמית.

2. סקירת ספרות

2.1. נורמות תרגומיות

כיוון שהמחקר עתיד לעסוק בשתי מהדורות שונות שיצאו לאור בתקופות שונות בישראל, יובאו בחשבון הנורמות התרגומיות ששלטו בשתי התקופות האלה. לנורמות תפקיד של השלטת מגבלות, מסוימות ומחייבות. כיוון שהן מסייעות בהשלטת סדר חברתי, הן ימלאו תפקיד מרכזי וחשוב בכל סוג של פעילות חברתית (Toury 2000, 200). פעולת התרגום היא פעולה בעלת משמעות תרבותית הממלאת תפקיד חברתי (Toury 2000, 199). בצירופן של שתי הנחות יסוד אלו, ניתן לקבוע כי פעילות התרגום, בשל התפקיד שהיא ממלאת, היא פעילות הכפופה לנורמות מסוימות.

כיוון שפעולת התרגום כוללת בדרך כלל זוג שפות המשתייכות לשתי תרבויות, מתקיימות גם שתי מערכות של נורמות – של שפת המקור ושל שפת היעד. כאשר המתרגם בוחר לפעול בהתאם לנורמות של טקסט ותרבות המקור, התרגום צפוי להיות תרגום אדקוטי. וכאשר המתרגם פועל בהתאם לנורמות של לשון, ספרות ותרבות היעד, התרגום יהיה תרגום קביל (Toury 2000, 201).

טורי ערך חלוקה של הנורמות למספר קבוצות. הנורמות המקדימות הן המכתיבות את מדיניות התרגום ואת ישירותו. הנורמות האופרציונליות נוגעות לתהליך התרגום עצמו והן קובעות את מערכת היחסים בין טקסט המקור וטקסט היעד. בתוך קבוצה זו מתקיימות שתי קבוצות נוספות של נורמות. הנורמות המטריציאליות, אשר קובעות את מידת מלאותו של התרגום, והכוונה להשמטות, הוספות, שינויי מיקום וחלוקה לפרקים ולפסקאות (Toury 2000, 202). הקבוצה השנייה כוללת את הנורמות הטקסטואליות, המכתיבות למעשה את בחירת החומר המשמש ליצירת טקסט היעד (Toury 2000, 203).

הנורמות פועלות בתחומים שבהם קיימת בעיקרון אפשרות בחירה בין דרכי פעולה אלטרנטיביות ונדרשת הכרעה מצד המתרגם. הנורמות מכתבות את אופן מימושו של ההיסט (ויסברוד 2007, 180). ההיסט, שהוא חריגה של התרגום משוויון-ערך פונקציונלי מלא, נובע מן הפשרה המתמדת בין אדקוויטיות מוחלטת לבין קבילות מוחלטת ומן ההבדלים במבנה שפת המקור ושפת התרגום. כלומר בכל תרגום יתגלו הסטים הן ביחס לקבילות הן ביחס לאדקוויטיות (טורי 1977, 30–31). בתקופות הנידונות בעבודה זו, נעה הנורמה הראשיתית מכיוון של קבילות לאדקוויטיות (ויסברוד 1989).

2.1.1. נורמות תרגומיות בשנות ה-50 של המאה ה-20

ראשית אתייחס לנורמות התרגומיות ששלטו בשנות ה-50, כאשר יצאה מהדורת התרגום הראשונה. באופן כללי ניתן לומר שהתרגומים בשנות ה-50 נטו לקבילות יותר מאשר לאדקוויטיות. "אני, ניו-יורק וכל השאר" יצא לאור בהוצאת "דפנה", הוצאה עצמאית, ולכן יכול להיחשב כספרות מתורגמת שולית המשתלבת במערכת הספרות הלאקאנונית. הספרות הלאקאנונית בעברית חוותה צמיחה גדולה לקראת שנות ה-60, בעיקר על רקע צמצום מקומה של האידאולוגיה ששלטה בחברה ובתרבות הישראלית בשנים שלאחר קום המדינה (ויסברוד תשנ"ג, 245).

הטקסטים בשתי המערכות, הקאנונית והלאקאנונית, לא תורגמו עלפי אותן נורמות בכל הנוגע למלאות התרגומים, דרכי קיטוע הטקסט, אופני ההתמודדות עם מחסרים סמאנטיים, העדפת המפורש או המובלע וההכרעות הלשוניות-סגנוניות (ויסברוד תשנ"ג, 246). המתרגמים לעברית בשנות החמישים לא הראו לרוב נכונות להתמודד עם מודלים חדשים שהציבו בפניהם טקסטים מספרות זרה. הם השתמשו במודלים קיימים מהספרות העברית והתאימו את היצירה הזרה אל אותם מודלים (בן-שחר 2019, 455).

באותה התקופה, כשתורגם לעברית טקסט שלשונו במקור היא תת-תקנית, נעשה לעתים קרובות שימוש סלקטיבי ביסודות מהעברית המדוברת. בניסיון להחיל גוון דיבורי על הטקסט, מתרגמים סטו מהדרך הנהוגה עד אז – תרגום לפי מודל של לשון הכתב. בכדי לצלוח קושי זה, הם השתמשו באלמנטים לקסיקליים מן העברית המדוברת ובהמצאה של מילים וצירופים "דיבוריים" מדומים, הן באמצעות תרגומי שאילה והן באמצעות המצאות פנים-עבריות (בן-שחר 1989, 332).

2.1.2. נורמות תרגומיות בשנות ה-70 של המאה ה-20

בשנות ה-70 של המאה ה-20, השתנו הנורמות השולטות בספרות המתורגמת. השינוי במדיניות ההוצאות לאור הוביל לכך שספרות פופולרית שבעבר יצאה רק בהוצאות לאור שוליות, יצאה כעת לאור במסגרת ההוצאות לאור היוקרתיות והנחשבות. הנטייה לאדקוויטיות הלכה וגברה, וניתן לראות בתרגומים מאותם שנים חדירה של פריטים לקסיקליים ומבנים תחביריים מן האנגלית (ויסברוד 1992, 334).

התרגום לא נתפס עוד ככלי להתפתחות הלשון, שאינו שם את המקור בראש מעיניו, והתפיסה כי לשון התרגומים צריכה לשרת אדקווטיות תרגומית הפכה רווחת. ההתערבות החזקה של האנגלית גרמה לסוגי הזחות לשוניות חדשות, כמו אקראיות בבחירת רמת הלשון ללא קשר לרמת הלשון שבטקסט המקור, והיווצרותה של לשון עברית "לא טבעית", "לא קיימת", שאינה עולה בקנה אחד עם לשון המקור, שהיא גבוהה או נמוכה אך אותנטית (ויסברוד תשנ"ג).

בעקבות הגידול בהתערבות הלשונית של האנגלית בשפה העברית, ניכרת חדירתה גם בשפה הדבורה, באוצר המילים, בצירוף המילים ובתחביר. בעקבות כך, מטשטשת ההבחנה בין עברית דבורה אותנטית לבין מומצאת בתרגומים. הטשטוש קיים במידה כזאת בתרגומים משנות ה-70, עד שלעיתים קשה לקבוע אם המתרגם ניסה לדבוק במקור או להציג עברית אותנטית (Weissbrod 1990, 177).

2.2. התערבות לשונית

לפני שאפנה לדבר על טיבה של תופעת ההתערבות הלשונית, ארצה להתעכב על ההבדל בין היסט לבין הזחה כפי שרואה אותו טורי (טורי 1977). ישנם שני סוגים של הסטים: ההיסט ההכרחי, שהוא למעשה בלתי נמנע ונובע מן השוני האינהרנטי בין שתי המערכות הלשוניות של שפת המקור ושל שפת היעד; וההיסט שאינו הכרחי, הנקרא "הזחה" (טורי 1977, 31). הזחות אינן נובעות מהבדלים במבנה השפות והן עשויות להתבטא בהשמטות ותוספות או בשינוי רמת הסגנון שאינו מוצרך ממבנה שפת היעד (ויסברוד 2007, 158). בעקבות כך ניתן להגדיר את תופעת ההתערבות הלשונית כהזחה.

לפי הגדרתו של וויינריך (Weinreich 1953, 1), התערבות לשונית תציין כל מקרה של סטייה מנורמות בשימוש באחת מהשפות של דו-לשוניים המתרחשת כתוצאה מהיכרותם עם יותר משפה אחת. בלימודי שפה זרה, נתפסת ההגדרה הזו כמרמזת על כך ששפת האם של הדובר משפיעה על שפתו השנייה. בחקר התרגום שונה ההגדרה והכוונה היא למקרים שבהם שפת המקור היא זו המשפיעה על שפת היעד (Mauranen 2004, 66). כיוון שתרגום הוא מצב של מגע בין לשונות, יש לצפות להשפעה של השפות זו על זו (Mauranen 2004, 67).

טורי מציג שני חוקים להתנהגות תרגומית, בהם התערבות לשונית (Toury 2012 [1995], 303). על פי חוק ההתערבות, בתהליך של תרגום, תופעות המשתייכות לטקסט המקור נוטות לכפות עצמן על המתרגמים ולהעתק לטקסט היעד (Toury 2012 [1995], 310). התערבות לשונית מתבטאת בשני אופני מעתק, חיובי ושלילי. מעתק שלילי יבוא לידי ביטוי בסטייה מן הפרקטיקות התקינות והמקובלות של מערכת היעד, בעוד מעתק חיובי יבוא לידי ביטוי בהגברת השכיחות של מאפיינים זמינים לשימוש המתקיימים במערכת היעד.

התערבות קשורה קשר הדוק בתנאים חברתיים-תרבותיים שבהם מתבצע ונצרך התרגום (Toury 2012) 311, [1995]). לעומתו גורסת בייקר כי כוללים תרגומיים הם מאפיינים המתקיימים לרוב בטקסטים מתורגמים ולא במבעים מקוריים שאינם תוצאה של התערבות ממערכות לשוניות מסוימות (Baker 1993, 243).

ככל שנלקחים בחשבון מאפייני טקסט המקור בהיווצרות התרגום, כך צפוי טקסט היעד להכיל יותר עקבות התערבות (Toury 2012 [1995], 312). אך גם כשטקסט המקור משמש גורם משמעותי ביותר בהיווצרות התרגום, מתרגמים מנוסים יושפעו פחות מן המאפיינים במקור. מעבר לגורם הוותק, יש להביא בחשבון את יוקרת שפת המקור ואת יחסי הכוחות בין שפות המקור והיעד. הסבילות להתערבות תתגבר כמשוער כשהתרגום הוא משפה או מתרבות יוקרתית, בייחוד כששפת היעד ותרבותה היא "משנית" או "חלשה" (Toury 2012 [1995], 314). כיוון שחוק ההתערבות מתבסס על גורמים חברתיים-תרבותיים, ניתן לקבוע כי למעשה התערבות היא חיקוי הזרות (Pym 2008, 321). במילים אחרות, הכוונה היא שעקבות ההתערבות שבטקסט היעד מרמזות על המאפיינים החברתיים והתרבותיים הקיימים בטקסט המקור.

אך כמובן שהתערבות מתחוללת גם כאשר תוצאותיה נעלמות מעינו של הקורא, כשהמעטק חיובי ומתבטא בכניסת אלמנטים המקובלים במערכת היעד (Pym 2008, 315). זאת בהסתמך על טענתו של טורי על קיומה של התערבות חיובית (Toury 2012 [1995], 311).

לטענתם של לפר ווגליר, התערבות היא המאפיין הבולט והייחודי ביותר של שפה מתורגמת או שפתם של דוברים לא-לידיים, והיא נתפסת כמאפיין אינהרנטי המבדיל בין שפה מתורגמת לבין שפה מקורית (לא מתורגמת). בהתערבות, שפת המקור באה לידי ביטוי בטקסט היעד כתוצאה מעימות בין שני הטקסטים המסתכם בהעברה של מאפיינים לשוניים מן המקור אל היעד (Lefter & Vogeleer, 2013). התערבות לשונית מתגלמת בעקבות של טקסט המקור בתוצר התרגום הסופי. תוצר התרגום יכלול בין היתר: **יצירת מבנים שגויים מבחינה תחבירית, תעתיק מילים משפת המקור, תרגומי שאילה והשפעה מבנית מורפולוגית** (Volansky, Ordan & Wintner 2013).

התופעה המכונה "תרגום שאילה" מתבססת על תהליך שמצויים בו שני היסודות – תרגום מצד אחד ושאילה מצד שני. היא מתרחשת כשמתרגמים בנפרד כל אחד מהצורנים, שמהם מורכבת לקסמה בשפה לועזית, ולאחר מכן שואלים את המשמעות של הלקסמה ומעבירים אותה אל הצורה העברית הנוצרת מצירוף היסודות המתורגמים. ייחוס המשמעות ללקסמה נעשה בחיקוי הערך הסמנטי שיש לביטוי הלועזי. לכן בתהליך של תרגום שאילה אין לראות שאילה ישירה של מילים מלועזית (ניר תשנ"ג, 38). כשדנים

בהשפעה מורפולוגית ניתן להתייחס לטיפול המורפולוגי במילים שאולות משפה אחת לאחרת. מילים שאולות יכולות להשתלב במערכת המורפולוגית של השפה השואלת או שייבאו כגופים זרים עם מורפמות משלהן (Weinreich 2011, 53).

התערבות תחבירית תתבטא בכך שטקסט היעד המתורגם ישמר את המבנים התחביריים המופיעים בטקסט המקור (Chesterman 2011, 27). לפי ויינריך (Weinreich 2011, 38) התערבות תחבירית תתבטא לרוב בסדר המילים במשפט ובהתאם הדקדוקי. בעברית תקינה, בצירופי שם עצם ושם תואר, שם התואר מתאים את עצמו לשם העצם הן מבחינת היידוע והן מבחינת המין והמספר (לבנת תשע"ד, 30). לעומת זאת בתרגום, המושפע מהתערבות משלבית, צפויים שינויים שאינם תקינים.

התעתיק מוגדר כמעטק בין-שפתי שבו צורות המקור (כמו צלילים, אותיות או מילים) נותרות ללא שינוי בטקסט היעד (Shuttleworth & Cowie 1997, 175) למעט החלפת האלף-בית במידת הצורך. במילים אחרות, מופיעה בטקסט היעד המילה כפי שהיא במקור אך היא נכתבת באותיות שפת היעד. ניר מציע כי לרוב המילה השאולה באה למלא חלל לקסיקלי (ניר תשנ"ג, 30).

2.3. משלב והעלאה משלבית

משלב מוגדר כתצורה של משאבים סמנטיים שאותם מקשר בן תרבות מסוימת למצב מסוים (Halliday 1978, 111). בדיון במושג משלב, יש להתייחס אל הדובר כאל היסוד הבלתי משתנה ואל הנסיבה כאל היסוד המשתנה. כיוצא מזה יש להניח כי הבחנה בין משלבים שונים מתבצעת בהתאם לנסיבות השיח או למטרותו של הדובר. המשלב משתנה בהתאם לנוהג החברתי, כלומר, שימושי לשון מסוימים תואמים להקשר נסיבתי מסוים (ניר, 1976). בעוד סוציולקט תלוי בדובר, המשלב תלוי בנסיבות השיח. המשתתף בשיח משתמש בלשון למטרותיו ויוצר מבעים לשוניים המתאימים לאופיו של השיח. המשלב הוא מכלול האפיונים הלשוניים המשותפים להבעה בנסיבה מסוימת (מוציניק תשס"ב, 131).

כדי להבחין בין משלבים שונים, יש לבחון שלושה משתנים: תחום השיח, אופנות השיח וסגנון השיח (Halliday 1968 [1964], 152). תחום או נושא השיח משפיע על אופי הלשון, מכיוון שמטרתו של המוען עשויה להשפיע על סוג הלשון שבה יבחר. אופנות השיח תשמש להבחנה בין שתי דרכי התקשורת העיקריות, דיבור וכתובה, אך גם בין ערוץ התקשורת שמשפיע גם הוא על אופי הלשון. סגנון השיח נקבע על-פי היחסים שבין המשתתפים בשיח (לבנת תשע"ד, 87).

מכיוון שהמשלב קשור קשר הדוק בנסיבות השימוש בשפה והוא משתנה בהתאם לסיטואציה, הוא גם ממלא פונקציה מסוימת בשיח. לכן, בנייתו טקסטואלי, קיימת חשיבות בנייתו המשלבים המובעים בטקסט. בתקופה בה תורגם הספר לראשונה, שנות ה-50 של המאה ה-20, הייתה בתרגום הספרותי לעברית

העדפה לערכיות סגנונית גבוהה שהתבטאה בעיקר בשימוש בלשון כתב תקנית ועל-תקנית. המתרגמים נטו לבחור את האפשרות הגבוהה מתוך פרדיגמה של חלופות משלכיות. נורמת הסגנון הגבוה מובילה להגבהה כללית של רמת הסגנון של התרגום בהשוואה לרמת הסגנון של טקסט המקור (טורי 1977, 150). המאפיינים של הערכיות הסגנונית הגבוהה כוללים בין היתר: שימוש ביסודות לשוניים חריגים או נדירים; שימוש בתחדישים ובהמצאות לשוניות של המתרגם; שימוש במצלול; שימוש בצירופים כבולים; שימוש בצמדי מילים; זיקה חזקה ללשון המקרא ושימוש במשפטים שלמים ותקניים (בן-שחר 2019). לפי טורי, ההגבהה הסגנונית היא ההזחה הבולטת ביותר בהשוואה של תרגום מול מקור והיא בולטת יותר ככל שרמת הסגנון המקורי נמוכה יותר (טורי 1977, 151).

לקראת שנות ה-70 של המאה ה-20, התקופה בה נערך התרגום מחדש, השתנתה הנורמה הלשונית שהכתיבה את הגבהת הסגנון בהדרגה. את השינוי ההדרגתי ניתן לייחס בחלקו לשינויים בנורמה הראשית, התנועה של הספרות המתורגמת לעברית מקבילות לכיוון אדקוויטיות (ויסברוד 1991). לשם חידוד וייחוד ההיקריות שאליהן אתייחס בעבודה, אשתמש במונח "העלאה משלכית" כדי לציין את ההעדפה לערכיות סגנונית גבוהה הנוכחת בתרגומים.

2.4. עריכה עצמית ותרגום עצמי מחדש

2.4.1. תרגום מחדש

תופעת התרגום מחדש כוללת בתוכה הן את תוצר התרגום והן את התהליך עצמו. כתוצר, מדובר בתרגום שני, שלישי וכן הלאה לטקסט מקור אחד באותה שפת יעד. כתהליך, באופן תאורטי מדובר בעניין כרונולוגי אך בפועל קיימים גם תרגומים מקבילים וכמעט מקבילים עד כדי כך שקשה להכריע מי מן התרגומים הוא הראשון (Koskinen & Paloposki 2010).

כמו כן, קיימת הבחנה בין תרגום מחדש לבין עדכון (revision). כאשר מעדכנים תרגום קיים, למעשה עורכים, מתקנים או הופכים אותו למודרני יותר (Vanershelden 2000, 2). תרגומים מחודשים מסייעים לטקסט המקור לזכות במעמד של "קלאסיקה", אך גם ההפך הוא הנכון. כלומר, מדובר ביחסי גומלין, כך שטקסט שלו מעמד של "קלאסיקה" יזכה ליותר תרגומים מחודשים (Venuti 2004).

לפי היפותזת התרגום מחדש של ברמן, התרגום הראשון יהיה דל וחסר, בעוד שהתרגומים המאוחרים יכולים להשתמש בתרגום הראשון כקרב קפיצה ולהעביר את המהות האמיתית של הטקסט בשפת היעד. התרגום הראשון, בעל הסממנים המקומיים, עוזר להכיר לקהל את הטקסט, והשני, המאמץ את הזרות שבטקסט, יכול להיות נאמן לטקסט המקורי (Berman 1990). סיבות לתרגום מחדש יכולות לכלול בין

היתר: התיישנות ויציאה מן האופנה של התרגום הקודם, ורכישת ידע חדש על טקסט המקור, על המחבר ועל התרבות שלו (Koskinen & Paloposki 2010, 296).

2.4.2. תרגום עצמי

תרגום עצמי מוגדר כתרגום של יצירה מקורית לשפה אחרת על ידי הסופר עצמו (Popovič 1976, 19). אם כך, מתרגם עצמי הוא מחבר דו-לשוני שמחבר טקסט בשפה אחת ואחר כך מתרגם אותו לשפה השנייה (Hokenson & Munson 2007, 12).

לפי הגדרה נוספת, תרגום עצמי מתחולל כשמחבר יוצר (מחדש) יצירה ביותר משפה אחת, ולכן לרוב למעשה מופקת "גרסה" נוספת של הטקסט או טקסט "מקור" חדש (Cordingley 2013, 2). בהתאם לכך יש המתייחסים לתוצר התרגום העצמי למעשה כאל טקסט מקור שני (Castro, Mainer & Page 2017, 12).

במסגרת חקר התופעה מטשטשים הגבולות בין הגדרות כמו "טקסט מקור" ו"טקסט יעד", ובעקבות זאת לא ניתן להתייחס לתוצר תוך שימוש במונחים כמו אֶקְוִיְלֵנְטִיּוֹת, נאמנות למקור או אדקוויטיות. תוצר התרגום העצמי הוא תרגום, אך מסוג ייחודי, המוגדר על ידי ההיברידיזציה שלו. כמו כן, המתרגם העצמי הוא מתרגם ומחבר בריזמנית ואין עוררין על סמכותו בעניין שני התוצרים (Castro, Mainer & Page 2017, 13).

2.4.3. תרגום עצמי מחדש ועריכה עצמית

במסגרת תופעת התרגום העצמי מחדש (Self-Retranslation), מבקש המתרגם לחזור לתרגומו הקודם, בין אם שפורסם ובין שלא, כתוצאה מכך שרכש ידע נוסף על אודות טקסט המקור, המחבר והיצירה; כך למשל בעקבות תרגום של יצירות נוספות מאת אותו המחבר (Alvstad & Assis Rosa 2015, 11). כלומר, אם עד עכשיו התרכזו הדיון בתרגום עצמי במחבר שתרגם את יצירתו שלו – כעת במוקד הדיון יעמוד מתרגם שתרגם מחדש יצירה שתרגם בעבר. חקר התופעה הזו עדיין נמצא בחיתוליו, כפי שניתן לראות ממספר המחקרים שנערכו בעקבות התופעה הייחודית הזו (Peng 2017, Farahzad & Tahmasbi Boveiri 2018, Afrouz 2021, Zhou & Zhao 2021, והם כולם מסתמכים על תאוריית התרגום מחדש של ברמן).

נראה שבתרגום עצמי מחדש נערכים שינויים לקסיקליים משמעותיים. התרגום העצמי מחדש קביל יותר, כתוצאה מהבנה חדשה של טקסט המקור, שפת היעד וקהל היעד. הבנה זו ברשותו של המתרגם מגבירה את הנטייה לקבילות. כלומר, התופעה הזאת מנוגדת להיפותזות התרגום מחדש של ברמן, הקובעת כי תרגום מחדש יהיה יותר אדקוויטי (Farahzad & Tahmasbi Boveiri 2018, 38). לתרגום עצמי מחדש יש גם נטייה ברורה לנורמליזציה תוך שימת הקורא במרכז (Zhou & Zhao 2021, 346). הנורמליזציה בתרגום תתבטא לרוב בנטייה להעדפה דקדוקית קונבנציונלית, כמו למשל השלמה של משפטים חסרים ותיקון

תחביר שגוי (Baker 1993, 244).

לפי אפרוז, אין להתייחס לתופעה של מתרגמים העורכים את תרגומיהם המוקדמים כאל תרגום עצמי-מחדש אלא כאל עריכה עצמית (self-edition). ההבדל במינוח נובע מן הרצון לייחד תופעה זו מתופעה של תרגום עצמי הכוללת רק מצב שבו המחבר מתרגם את עצמו, ולכן לסיטואציה הזו, שבה המחבר והמתרגם הם שתי ישויות נפרדות, אין הצדקה להתייחס בעזרת אותה הטרמינולוגיה. אם בתרגום עצמי המחבר והמתרגם הם אותה הישות, בעריכה עצמית – העורך והמתרגם הם אותה הישות (Afrouz 2021, 2). זאת גם מכיוון שלתופעה בה מתרגם המחבר את יצירתו שכבר תורגמה בעבר אך לא על ידו, מתייחסים חוקרים שונים כאל תרגום עצמי מחדש (Spoturno 2018).

לפי היפותזת העריכה העצמית, תרגום שעבר עריכה שכזו יהיה יותר טבעי (natural), מדויק (accurate) ומורחב (expanded) אך פחות ברור במקצת מאשר התרגום המקורי (Afrouz 2021, 19). הדיוק מתבטא בבחירה מדויקת ועלייה בשוויון הערך הפונקציונלי, כלומר ברמת האדקוויטיות, במהדורה המאוחרת (Afrouz 2021, 9), הטבעיות מתבטאת בכך שמהדורות התרגום המאוחרות נצמדות באופן עקבי יותר לכללי הדקדוק והסגנון של שפת היעד (Afrouz 2021, 12) וההרחבה מתבטאת במספר רב יותר של מילים במהדורת התרגום המאוחרת (Afrouz 2021, 12).

3. מטרת המחקר וחשיבותו

3.1. מטרת המחקר

במסגרת העבודה אנסה לתת מענה לשאלות הבאות:

(א) האם אחת המהדורות מאופיינת במידה רבה יותר של התערבות לשונית? האם ניתן להצביע על

סוג התערבות בולט? האם ההתערבות הלשונית היא בעיקרה חיובית או שלילית?

(ב) האם אחת המהדורות מאופיינת במידה רבה יותר של העלאה משלבית?

(ג) כיצד מושפעות המהדורות השונות מן הנורמות ששלטו בתרגום ספרות לעברית בתקופה שבה

יצאו לאור?

(ד) על פי מקרה מבחן זה, מה ההשפעה שניתן ליחס לנורמות תרגומיות על השערת העריכה מחדש?

בעזרת מתן מענה לשאלות הללו, אוכל לתרום לדיון המתפתח בנוגע להשערת העריכה מחדש, כמו גם

למחקר הענף בנושא הנורמות התרגומיות בכלל ובנורמות התרגום הספרותי לעברית בפרט.

3.2. חשיבות המחקר

כיון שהדיון בעריכה עצמית ובתרגום עצמי מחדש עוד בחיתוליו, (Peng 2017, Farahzad & Tahmasbi,

Boveiri 2018, Afrouz 2021, Zhou & Zhao 2021), לעבודה זו יכולה להיות תרומה משמעותית. כמו כן,

עד עכשיו לא נעשה הקישור בין תורת הנורמות (טורי 1995, ויסברוד 1989) לבין עריכה עצמית, דבר שעשוי לשפוך אור חדש על ההשערה המתפתחת. המחקר הדיאכרוני חוקר לרוב תרגומים שנעשו על ידי מתרגמים שונים לאורך זמן, אך לא נחקרו תרגומים שנערכו בעריכה עצמית.

יתר על כן, במרכז העבודה יצירה ספרותית שהייתה מהפכנית בזמנה. הדיונים ביצירה ובחשיבותה הספרותית והתרבותית ממשיכים להתקיים גם בימים אלו (דינגוט 2000). כיוון שבחינת ההבדלים הלשוניים בין המקור והתרגומים מלמדת רבות גם על ההיבט הספרותי של היצירה, ממצאי המחקר עשויים לתרום לדיון בה ובמקומה בספרות.

4. שיטת המחקר

במסגרת העבודה, אערוך השוואה בין מקור לתרגום בדיבורו הפנימי של המספר. לאחר שאבסס בעזרת ספרות המחקר את המשלב הייחודי של המספר במקור, אאתר היקריות של העלאה משלבית בתרגום המוקדם (אני, ניו-יורק וכל השאר, 1954) ולאחר מכן במהדורת התרגום המחודשת (התפסן בשדה השיפון, 1975). אחר כך ארצה לערוך השוואה בין שתי מהדורות התרגום. השוואה זו תסייע בהבנת השוני בין שתי המהדורות והתלות שלהן בנורמות התרגום הספרותי. הדיון יעסוק במקרים של העלאה משלבית המובילה לחריגה מן הפונקציה של המשלב במקור. היקריות ההתערבות הלשונית ייבחנו לפי ארבע הקטגוריות: יצירת מבנים שגויים מבחינה תחבירית, תעתיק מילים משפת המקור, תרגומי שאילה והשפעה מבנית תחבירית ומורפולוגית (Volansky, Ordan & Wintner 2013).

לצורך עבודה זו, אתמקד רק בדיבורו הפנימי של המספר, שהוא חלק הארי של הספר, ולא אפנה לדוגמאות מהדיאלוגים המופיעים ברומן, זאת על מנת לאפיין את לשונו הייחודית של המספר שאינה מתקיימת בהכרח בדיאלוגים. משלבו של קולפילד משתנה כאשר הוא משוחח עם המבוגרים שבחיו, המשלב הופך לספרותי ונקי ופוחתת הנטייה לדבר בגסות (3, Yazdanjoo, Sabbagh & Shahriari 2016). כפי שצינתי, הספר נודע בשל המשלב הייחודי בו משתמש הגיבור. יתר על כן לעיתים רבות מתייחסים אל קולפילד כאל מייצג קול הדור (Privitera 2010, 203). כדי לאפיין את לשון המספר ברומן, אבחן את הרומן כיצירה שלמה ולא אתמקד רק בפרקים מסוימים. זאת גם כיוון שכפי שאראה, קיימים הבדלים בתרגום של היקריות מסוימות במהלך הרומן עצמו.

5. תוצאות ראשוניות והשערות המחקר

השערות המחקר מתבססות על מחקר חלוץ שערכתי, במסגרתו בחנתי וניתחתי חמישה פרקים מתוך הרומן, במקור ובשתי מהדורות התרגום לעברית. בפרקים השונים זוהו תופעות של התערבות לשונית ושל העלאות משלביות ברמות שונות. על פי נתונים ראשוניים נראה כי הנטייה להתערבות לשונית שכיחה יותר

בתרגום המוקדם (1954) ואילו הנטייה להעלאה משלבית שכיחה יותר דווקא במהדורה השנייה (1975). חשוב לציין כי שתי התופעות הנבדקות נוכחות בשתי המהדורות, אך ניתן להצביע על נטייה גוברת בכל אחת מהן.

בעקבות כך, אני משער כי ניתן יהיה להסיק כי התרגומים השונים ימוקמו באופן שונה בסקלה של אדקווטיות-קבילות. נטייה מוגברת להתערבות לשונית מזוהה יותר עם הנטייה לאדקווטיות ואילו הנטייה להעלאה משלבית מזוהה דווקא עם נורמת הקבילות. כיוון שעל פי מחקר החלוץ נראה כי אין בלעדיות לאף אחת משתי התופעות במהדורה מסוימת, הממצאים הן סותרים הן מאששים את השערת העריכה העצמית הסוברת כי הנטייה לקבילות היא השולטת בתוצר העריכה מחדש. כלומר ההשערה מצריכה עידון ודיוק.

6. תוכנית עבודה

גוף העבודה יכלול מספר פרקים עיקריים: (1) אפיון המשלב של הולדן, המספר הגיבור, במקור; (2) בחינת התערבות לשונית בשתי מהדורות התרגום; (3) בחינת העלאות משלביות בשתי מהדורות התרגום; (4) דיון על אודות הדמיון וההבדלים בשתי התופעות בין שתי מהדורות התרגום בראי השערת העריכה העצמית. חלוקה זו באה על מנת ליצור רצף קריא והגיוני, שבו המסקנות שיעלו מכל פרק ילוו את הניתוח שיוצג בפרק שלאחריו.

בשלב הראשון של העבודה אעמוד על מאפייני משלב הדיבור הפנימי המופיע במקור. בשלב השני בכוונתי לבחון היקרויות של תופעת ההתערבות הלשונית בשתי מהדורות התרגום. לאחר מכן אזקק היקרויות של העלאה משלבית בשתי המהדורות. לבסוף, בעקבות המסקנות שיעלו מן הניתוח, אוכל להשוות בין שתי המהדורות עצמן ולהסיק מסקנות סופיות על אודות הרומן כמקרה בוחן של השערת העריכה העצמית.

7. רשימה ביבליוגרפית

מקורות ראשוניים

סאלינגר, י"ד (1954). *אני ניו-יורק וכל השאר* (א' דניאלי, מתרגם). דפנה.

סלינגר, ג'ד. (1975). *התפסן בשדה השיפון* (ד' דורון וא' יבין, מתרגמים). עם עובד.

Salinger, J. D. (1951). *The Catcher in the Rye*. Little, Brown and Company.

מקורות משניים

- בן-שחר, רינה (1989), "נורמות לשוניות-סגנוניות בתרגום מחזות אנגליים וצרפתיים לעברית בשנות החמישים והשישים", *דפים למחקר בספרות* 5-6, עמ' 331-344.
- בן-שחר, רינה (2019), *לשון סופרים ולשון הספרות*, הקיבוץ המאוחד.
- דינגוט, נילי (2000), *גיבור ואנטיגיבור ברומן המודרני: יחידות 8-9*, *התפסן בשדה השיפון*. האוניברסיטה הפתוחה.
- ויסברוד, רחל (1989), *מגמות בתרגום סיפורת מאנגלית לעברית, 1980-1958*. אוניברסיטת תל אביב [עבודת דוקטור].
- ויסברוד, רחל (1992), "הפואטיקה המוצהרת של התרגום הספרותי לעברית בשנות ה-60 וה-70", *דפים למחקר בספרות* 8, עמ' 333-358.
- ויסברוד, רחל (תשנ"ג), "היחסים בין לשון הסיפורת המתורגמת הרשמית והלארשמית בשנות ה-60 וה-70", *העברית שפה חיה: קובץ מחקרים על הלשון בהקשריה החברתיים-תרבותיים*. כרך א'. ערכו: עוזי אורנן, רינה בן-שחר וגדעון טורי. הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה.
- ויסברוד, רחל (2007), *לא על המילה לבדה: סוגיות יסוד בתרגום*. האוניברסיטה הפתוחה.
- טורי, גדעון (1977), *נורמות של תרגום והתרגום הספרותי לעברית בשנים 1930-1945*. מכון פורטר ומפעלים אוניברסיטאיים להוצאה לאור.
- לבנת, זוהר (תשע"ד), *יסודות תורת המשמעות: סמנטיקה ופרגמטיקה*. האוניברסיטה הפתוחה.
- מוציניק, מלכה (תשס"ב), *לשון, חברה ותרבות*. כרך א', האוניברסיטה הפתוחה.
- ניר, רפאל (1976), "המושג "משלב" ומקומו בהוראת לשון-האם", *עינים בחינוך* 11, עמ' 97-110.
- ניר, רפאל (1993), *דרכי היצירה המילונית בעברית בת זמננו*. האוניברסיטה הפתוחה.
- פוקס, אורלי (2006), *השוואות נורמות תרגום בשנות ה-50 ובשנות ה-80 על פי שתי המהדורות של הספר "התפסן בשדה השיפון"*. [עבודת סמינריון].

Afrouz, Mahmoud (2021), "Self-edition hypothesis: The case of multiple self-edited versions of modern literary texts." *FORUM. Revue internationale d'interprétation et de traduction/International Journal of Interpretation and Translation* 19(1), pp. 1-23.

Alvstad, Cecilia, and Alexandra Assis Rosa (2015), "Voice in retranslation: An overview and some trends." *Target. International Journal of Translation Studies* 27(1), pp. 3-24.

Baker, Mona (1993), "Corpus Linguistics and Translation Studies — Implications and Applications." In: Baker, Mona, Gill Francis and Elena Tognini-Bonelli (eds.), *Text and Technology*, pp. 233-250.

- Berman, Antoine (1990), La retraduction comme espace de traduction. *Palimpsestes* 4, pp, 1-7.
- Burger, Nash K. (1951, July 16). Book of The Times. *The New York Times*.
- Castro, Olga, Sergi Mainer, and Svetlana Page (2017), *Self-Translation and Power: Negotiating Identities in European Multilingual Contexts*. Springer.
- Costello, Donald (1959), "The Language of The Catcher in the Rye." *American Speech* 34(3), pp. 172-181.
- Chesterman, Andrew (2011), "Reflections on the literal translation hypothesis." In: Alvstad, Cecilia, Adelina Hild and Elisabet Tiselius (eds.), *Methods and Strategies of Process Research. Integrative Approaches in Translation Studies*, pp. 23-35.
- Cordingley, Anthony (2013), "Introduction: Self-translation, Going Global." In: Cordingley, Anthony (ed.) *Self-Translation: Brokering Originality in Hybrid Culture*, pp. 1–10. London: Bloomsbury Publishing.
- Farahzad, Farzaneh, and Sajjad Tahmasbi Boveiri (2018), "Lexical and Paratextual Differences in Self-Retranslation: A Case Study of Saleh Hosseini's Works." *Translation Studies Quarterly* 16(62), pp. 25-40.
- Halliday, M.A.K. (1968), "The Users and Uses of Language." In: Fishman, Joshua A. (ed.) *Readings in the Sociology of Language*, pp. 139-169.
- Halliday, Michael AK (1978), *Language as social semiotic*. Arnold: London.
- Hokenson, Jan Walsh & Munson, Marcela (2007), *The Bilingual Text. History and Theory of Literary Self-Translation*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Lefer, Marie-Aude, and Svetlana Vogeleer (2013), "Interference and normalization in genre-controlled multilingual corpora: Introduction." In: Lefer, Marie-Aude, and Svetlana Vogeleer, *Interference and normalization in genre-controlled multilingual corpora*, pp. 1-23.
- Mauranen, Anna (2004), "Corpora, universals and interference." In: Mauranen, Anna and Pekka Kujamäki (eds.), *Translation universals: Do they exist*, pp. 65-82.
- Paloposki, Outi, and Kaisa Koskinen (2010), "Reprocessing texts. The fine line between retranslating and revising." *Across languages and cultures*, 11(1), pp. 29-49.
- Popovič, Anton (1976), *A Dictionary for the Analysis of Literary Translation*. Edmonton: University of Alberta.
- Privitera, Lisa (2010), "Holden's Irony in Salinger's The Catcher in the Rye." *The Explicator* 66(4), pp. 203-206.
- Pym, Anthony (2008), "On Toury's laws of how translators translate." In: Pym, Anthony, Miriam Shlesinger and Daniel Simeoni (eds.), *Beyond Descriptive Translation Studies: Investigations in homage to Gideon Toury*, pp. 311-328.
- Shuttleworth, Mark, and Moira Cowie (1997), "The Dictionary of Translation Studies."

- Spoturno, María Laura (2017), "The Presence and Image of the Translator in Narrative Discourse: towards a Definition of the Translator's Ethos." *Moderna Sprak* 111(1), pp. 173-196.
- Toury, Gideon (1995), *Descriptive translation studies and beyond*. Vol. 4. Amsterdam: J. Benjamins.
- Toury, Gideon (2000), "The Nature and Role of Norms in Translation". In: Venuti, Lawrence (ed.), *The Translation Studies Reader*, London, Routledge, pp. 198-211.
- Uriel, Weinreich (1953), "Languages in contact. Findings and problems." *Publications of the Linguistic Circle of New York* 1.
- Vanderschelden, Isabelle (2000), "Why retranslate the French classics? The impact of retranslation on quality". In: M. Salma-Carr (Ed.), *On Translating French Literature and Film II*. Amsterdam/Atlanta: Ro dopi.
- Venuti, Lawrence (2004), "Retranslations: The creation of value." *Bucknell Review* 47(1), pp. 25-37.
- Volansky, Vered, Noam Ordan, and Shuly Wintner (2015), "On the features of translationese." *Digital Scholarship in the Humanities* 30(1), pp. 98-118.
- Weinreich, Uriel (2011), *Languages in contact: French, German and Romansh in twentieth-century Switzerland*. John Benjamins Publishing.
- Weissbrod, Rachel (1990), "Linguistic Interference in Literary Translations from English into Hebrew of the 1960s and 1970s", *Target* 2(2), pp. 165-181.
- Wenqing, P. E. N. G. (2017), "Self-referentiality in the English retranslations of San Guo Yan Yi." *Foreign Languages and Their Teaching* 1, pp. 105-113.
- Yazdanjoo Morteza, Mahmoud Reza Ghorban Sabbagh and Hesamoddin Shahriari (2016), "Stylistic Features of Holden Caulfield's Language in J.D. Salinger's The Catcher in the Rye: A Corpus-Based Study." *English Studies* 97(7), pp. 763-778.
- ZHOU, Rong-juan and ZHAO Qiu-rong (2021), "Normalization in Self-retranslation: A Case Study of Contraction in English Versions of Tales of Hulan River by Howard Goldblatt." *Journal of University of Science and Technology Beijing* 37(3), pp. 339-346.